

TAAL ALS GRENZELOOS ERFGOED

dr. Rob Belemans – FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed

1 september 2013: de Belgische taalgrens bestaat officieel exact 50 jaar. Vergeleken bij de commotie van weleer, is deze verjaardag van een Belgisch politiek-mentaal monument zonder gelijke bijna geruisloos gepasseerd. Een halve eeuw en 5 staatshervormingen later hebben politiek en volk andere prioritaire topics en dagelijkse zorgen dan het exacte aandeel Nederlands- en Franstaligen in Ploegsteert, Risquons-Tout, Kokejane of Bitsingen. Ook opgelegde grenzen lijken zich na verloop van tijd toch te stabiliseren. En ook taalgebruik kan van overheidswege oplegd worden. Maar de taalgebruiker en de grensbewoner kennen ook als geen ander de kracht en de mogelijkheden van het verschil tussen officieel en officieus, tussen wettelijk verplichting en praktische voorkeur, tussen schijn en zijn.

Op het eerste gezicht lijken taal en grens elkaars tegengestelden. Het ene is er omdat mensen contact zoeken met elkaar, het andere omdat ze zich van elkaar willen onderscheiden en afsluiten. Taal maakt communicatie mogelijk en grenzen bepalen identiteit. Tegelijk geldt ook het omgekeerde: elke taal verdeelt mensen in sprekers en niet-sprekers; elke grens geeft aanleiding tot overschrijdend menselijk contact. Als beide verschijnselen met elkaar in interactie treden, ontstaat er automatisch een spanningsveld. Grenzen tussen talen en talen langsheen grenzen vormen immers vibrerende zones van overgang, van wisselende verhoudingen, van concurrentie en van vermenging. Het zijn stroken van nog niet helemaal (of helemaal niet) uitgeklaarde verhoudingen tussen groepen mensen of soorten talen. Daarbij kan het om heel uiteenlopende vormen van grenzen gaan (politiek-administratieve, geografische, culturele, sociale...) en ook om erg diverse talen (officiële landstalen, streektaalen, lokale dialecten, aan sociale groepen of generaties gebonden varianten...).

Zodra we taal als een vorm van erfgoed hanteren – dat wil zeggen zodra een aantal sprekers het gemeenschappelijke in hun taalgebruik beginnen percipiëren en inzetten als onderdeel van hun identiteitsvormende groepsconstructie – zijn er ook grenzen in het geding. Om te bestaan heeft een taal sprekers nodig; om te blijven bestaan heeft ze evenzeer niet-sprekers nodig, waarvan haar sprekers zich willen blijven onderscheiden. Daarbij is er een dubbele dynamiek in het geding. Want enerzijds is de sprekersgemeenschap zelf voortdurend in evolutie (migratie, menghuwelijken, taalkeuzes...) en anderzijds moet ook elke taal zich voortdurend aanpassen aan de realiteit om voor haar sprekers functioneel te blijven. Taal werkt dus zelf als een grens en tracht tegelijk voortdurend om alle mogelijke grenzen te overstijgen. De variatiemogelijkheden binnen taal zijn dan ook onbegrensd. Dat zorgt ervoor dat haar eeuwig dynamische aard taal tot zo een prominent deel van ons erfgoed maakt.